

[=האליל בודהא בזמן היותו בעולם הזה בגלגול נביא גדול, כמבואר בפנים ה"מדרש", ע"ש] הצליח לקבוע למי הילד, ולהכיר מי השידה, על דרך משפט שלמה, [רק קצת פחות מוצלח]. – לדברי ילינק מקור "מדרש" זה [הרי בקובץ 'בית המדרש' עסקינן]: כדברים האלה מספרים יושבי צילון [היום סרילנקה-י.ו.], ונמצאים בספר קוזא יאטאקאצא לטומאס טפיל בלשון אנגלי". – הצורך להביא סיפור ממקור "מוסמך" וחשוב זה, כתוספת ידע למי שכבר מכיר את סיפור שלמה ושתי הנשים מהתנ"ך, הוא כנראה כדי לאשר ולחזק את מסורת חז"ל, כמסבר בהמשך: "ועיין מאמר של רב בריש שה"ש רבה, ששתים נשים זונות אשר עמדו לפני שלמה רוחות היו".

ג. [מעשה שלמה ובניהו], "עוד בחכמה אחת הגה שלמה ותהי שעשועיו... המציא את משחק השאך [=שחמט] ויאהבהו". – מי שמאמין ששלמה המציא את השחמט, מוזמן להאמין גם להמשך, יום אחד שיחק המלך שלמה בשאך עם בניהו היועץ הראשי שלו, [כן! הכוונה לאותו בניהו שנדרש עליו במסכת ברכות יח, ב: רב פעלים מקבצאל, שריבה וקבץ פועלים לתורה, והוא הכה את שני אראל מואב, שלא הניח כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני...], איכא דאמרי דתבר גזיזי דברדא ונחת וטבל, איכא דאמרי דתנא סיפרא דבי רב ביומא דסיתוא- בניהו זה לא בירר וליבן עם שלמה הלכות בסיפרא דבי רב, אלא היה משחק עמו שחמט], כאשר הסכין עד כה. – ועכשיו מתבקש הקורא להאמין להמשך: בניהו מנצל רגע ששלמה מביט בחלון, ולוקח [=גונב י.ו.] אחד מה"פרשים" של שלמה מעל טבלת המשחק, שלמה [על אף חכמתו, י.ו.] אינו מרגיש ובניהו מנצח לראשונה במשחק נגד שלמה המלך. – בהמשך מחשב שלמה את מהלך המשחק, ומגלה את אשר עולל בניהו. לכן מפתה שלמה שני גנבים לגנוב מאוצרו ולוכד אותם, ושואל את הסנהדרין מה דין הגונב מהמלך, בניהו ראש הסנהדרין חושב שהכוונה אליו, ומודה על פשעו. המלך סולח לו, והסנהדרין שופטים לתלות את שני הגנבים המסכנים על עץ. אשרי המאמין! – אולי עוד נזכה שאחד המאמינים לבדיות כאלו ידפיס בירור, ליישוב שיטת מדרש זה שהסנהדרין פסקו דינם של גנבים אלו להתלות על עץ [חידוש בהל' ד' מיתות ב"ד].

נלאיתי להאריך ולפשפש בשאר הדברים המודפסים בקבצים אלו, אלו מהן לקרב ואיזו לרחק. וכבר אמר החכם, שכרי לתהות על מהות המשקה הנמצא בחבית, די בטעימה, ואין צורך לשתות את כל אשר בה. וכמדומני שדי בזה כדי להעניק את קנה המידה לחוש הביקורת שהנחה את ילינק באיסוף ה'אוצרות' ל'בית מדרשו'.

"חכמה" נוספת של שלמה

מסופר שאל הגאון רבי אייזיל חריף הגיע אחד שחיבר פירוש 'נאה' על משלי, נאמן ר' אייזיל והפטיר 'חבל שלא חיברת ספרך על ספר איוב'. תמה המחבר מדוע, ביאר לו ר' אייזיל, איוב מלומד ביסורים היה, נאה לו לסבול גם את ביאוריך, אך שלמה שחכם הוא מדוע יסבול מביאוריך שהציגוהו כשוטה.

ואכן בסיפורת ה"מדרשים" הצליחו גם כן במשימה זו של גילוי "חכמת" שלמה, סיפור מרתק המעיד על "חכמתו" של שלמה המלך, נמצא במבוא למדרש תנחומא מהדורת בובר עמ' 136, אות מב, ומקורו בהוספות ששולבו למדרש תנחומא פר' תשא, אך ורק על ידי המעתיק של כתב יד ג', וזה תוכנו: שלמה היתה לו בת... הכיט במזלות מי בן זוגה ומי ישאנה, וראה שהוא עני אחד ואין בישראל עני כמותו, מה עשה, בנה מגדל גבוה בים, והים מסביבו בכל העברים מסביב, לקח בתו ושם אותה באותו מגדל הגבוה, ושם עמה שבעים סריסים מזקני ישראל, ובמגדל לא עשה פתח, שלא יכנוס אדם בו, ושם בו צידה הרבה, אמר אראה פועל השם ומעשהו, לימים היה אותו עני שהוא בן זוגה יוצא בדרך כלילה, היה ערום ויחף רעב וצמא, ולא היה לו במה ישכב, ראה נבלת שור מושלכת בשדה, נכנס בה בין הצלעות הנבלה להפיג צינתו, היה ישן, בא עוף גדול ונטל אותה הנבילה ונשאה על גג המגדל על חדר הבחורה, וישב שם על הגג כשהאיר השחר, ראתה אותו בחור אמרה לו מי אתה... אמר לה יהודי אני מבני עכו אני, אמנם עוף הביאני הנה... והיה הבחור חריף ומפולפל וממולח וסופר, יום אחד אמרה לו רוצה אתה לקדשני... מה עשה הקיז דם וכתב לה כתובה ומוהר מדמו, וקידשה ואמר עד ה' היום ועדים מיכאל וגבריאל, בא עליה כדרך כל אדם ונתעברה ממנו..., וזהו מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות. – סיפור זה בעיבודים דומים כיד הדמיון נמצא בספרי הסיפורים על שלמה המלך.

– מעבר לשאלת היתר היחוד עם הבחור העני טרם הקידושין הדרמטיים הללו, [להזכירכם בית דינו של דוד אבי שלמה גזרו על היחוד], חלות הקידושין והכתובה בעדים נכבדים אלו והצד הטכני של שמירה על הלכות טהרה בראש המגדל. זקוק אני גם להסבר על עומק הצעד ה"מחוכם" וה"אנושי" שכאילו נקט בו שלמה כדי לנצח את המזל, וכלשון ה"מדרש" 'אראה פועל השם ומעשהו', והכל כדי לנסות למנוע מבתו מהגורל ה"איום" שהמזל ייעד לה, להנשא לבחור תלמיד חכם עני.

פגישת [!!] שם בן נח ושלמה המלך

אולם בעוד ששילוב סיפורים אלו במדרשים יתכן שנעשה מתוך תמימות ונאיביות. ישנם סיפורים שלדעתי הומצאו במזיד כדי לקעקע את יסודות האמונה, ולדמות לדמויות קדומים קדושים אלו תיאורים מגושמים וגסים. ואפרש שיחתי, כד הוינא טליא כבר שית כבר שבע, ואאמו"ר הגאון שליט"א היה מחנכני שיהודי באכילתו לשם שמים מקיים מצוה גדולה מלבד מה שמעלה באכילתו ניצוצות הקדושה לשרשם, ושהצדיקים הקדושים בכל מעשיהם ודיבוריהם מייחדים יחודים עילאים ועובדים את בוראם בצורה נשגבה, וכידוע מדרך העבודה של תלמידי הבעש"ט ובפרט של הרה"ק בעל ה'עטרת צבי' מזידיטשוב ותלמידיו זי"ע, שכידוע לא הוציאו מפייהם שום תיבה בלי לכוון ולייחד על ידה יחודים עליונים.

ויהי היום נזדמן לידי ספר ילדים 'דתי' מנוקד ומאוייר, שנדפס בעת ההיא [לפני שנת תש"ך] בשם 'שלמה המלך', המיוסד על ספורי חז"ל על שלמה, והנה מצאתי בו סיפור נורא, [כעת אינו בהישג ידי, ואני מעתיקו ממה שלעת עתה נראה לי שהוא המקור הקדום שלו,

'מסעות שליח צפת בארצות המזרח', (שמו היה ר' ירוחם פישל, ומסעו היה בשנת תרי"ט), קובץ סיני ח [תש"א] עמ' שיג, [ומשם ב'מסעות ארץ ישראל' לא. יערי], לאחר שהשליח מספר שסמוך לקבר גחזי בדמשק, יש קבר שארכו שמונים אמות, ואומרים ששם קבור שם בן נח. מטיל השליח ספק בדבר, וכותב [השמטתי משפטים לאהבת הקיצור, אך תוכן הסיפור מובן]:

ואני מצאתי כתוב בשם הרב... יעקב ענטיבי זי"ע אב"ד דק' דמשק [שנתפרסם בקדושתו בהיותו העצור המרכזי בעלילת דמשק], שמצא במדרש אחד, כי שם בן נח נגזר עליו לחיות זמן רב, ושלמה המלך ... עלה בדעתו לחיות לעולם, ומה יעשה, הלך ורכב על הנשר עד למעיינות גן עדן, כדי שישתה מהם ויחיה לעולם... ומילא מהם קנקן אחד מים ... לא רצה לשתות עד שיחזור לארצו ויתעץ... בחזרתו עמד הנשר לפוש במדבר... וירא מערה אחת... וירא שם אדם זקן אחד מופלג בשנים, צפרניו נהפכו על ידיו, שער ראשו ארוך כחבלים..., אמר לו, אני שם בן נח, שנגזר עלי לחיות זמן מרובה, והקב"ה שולח לי פרנסתי ע"י עופות שכל יום מביאים לי. ואמר לו שלמה וכיצד הוא חיותך בעולם. א"ל הס לא להזכיר, כי בכל יום ויום אני מחכה למוות ואינו, ואיני נהנה בשום הנאה בעולם... כיון שאדם חי מאה שנים, אחר זה כבר לא יהנה שום הנאה בעולם.

...שאל אותו שם בן נח: חיך בני תגיד לי זה כמה שנים שמעתי קולות וברקים והארץ רעשה, ואיני יודע מה טיבן של קולות אלו. א"ל מיוצאי חלצין יצא צדיק אחד, אחד היה אברהם שמו, וה' אהבו, ונתן לו תורה ומצוות ע"י רועה נאמן משה שמו...

ואם יקשה לך מה שכתוב בתורה כי שם בן נח חי שש מאות שנה וימת, יש לומר דאחר שנכנס למערה לא נקרא חי אלא מת, מאחר שהם חיי צער, ע"כ מצאתי.

— מסיפור זה הבין שליח צפת ששם בן נח עדיין חי עד ימינו אי שם במערה במדבר, מה שהקשה עליו לקבל את המסורת שמראים את קברו של שם בן נח ליד דמשק, לכן מסיים בדבר אמיתות הקבר: "וה' יודע האמת".

גירסא משופצת של הסיפור

נוסחה מתוקנת שונה מעט של בדיה זו הודפסה בספר זכרון שמואל [וילנא תרמ"ה], פ' נח, ומשם בבית יצחק [לר' יצחק ב"ר ניסן מוילנא] וילקוט ישר [רוקח] ועוד מקומות רבים: המעשה שהביאו בילקוטים [איזה?] בשם בן נח, ואיתא שם, דשם עלה בג"ע עפ"י תחבולת השמות, ואכל מעץ החיים, וכאשר הגיע עתו למות הרגיש בו, והלך למדבר ועמד שם לראות מה יהיה סופו, ויהי כאשר הגיע העת למות וישאר עומד במקומו לא חי ולא מת, ולא יכול לנוע ממקומו... שלמה הלך לאותו מדבר ויבקשהו ולא מצאו עד שנראה לו כהר גדול כתמונת אדם רק שעלה חרולים ועשבים עליו, מיד הבין שלמה כי הוא שם... ויספר לו כל המאורע, ויבקש ממנו שיתקן אותו ויבא לידי

הוצאת חסידים

קבורה, וכן עשה שלמה. ובתוך כך שאל ממנו שם, מה זה הקולות... וימת כדרך כל הארץ ויביאהו בארץ הקדושה ויקברוהו שם.

בסוף ספר פירוש ר' יוסף בכור שור עה"ת מהדורת רח"י גד, עמ' קמט עירבב המהדיר את שתי הנוסחאות, ואולי ממנו מקור הגירסא שהביא בקובץ אור ישראל (מאנסי) יא עמ' קפ, במאמר שכתב בעניין סיפור זה, מפי השמועה, ע"ש ואכמ"ל.

לא נעלם ממני שבכמה ספרים הסבירו באמצעות 'מדרש' זה מדוע לא נכתב על שם בפירוש 'וימות' שכן אכן לא מת. אך ההסבר דחוק ביותר, שהרי גם על כל צאצאיו לא נכתב וימות, וכבר תירצו הראשונים באופן בהיר שאלה זו.

שם חי לעולם

יש לציין שקיים כנראה מקור קדום יותר לרסיס מהסיפור, על דרך 'כל שקר שאין בו מעט אמת אינו מתקבל', אלא שעדיין לא זכיתי לעלות עליו ולמצוא מקורו, שכן גם בספר הק' אגרא דכלה להרה"ק בעל בני יששכר פ' נח על פסוק ולשם יולד גם הוא, כתב: "ויוצדק ביותר הדבר על פי מה שקיבלו רז"ל, ששם הצדיק אכל מעץ החיים וחי לעולם ולא טעם טעם מיתה". ונשנו הדברים שם [יא, יא]: "בתולדות שם לא נאמר מיתה, כמו בדורות שקודם המבול, כי הנה שם בעצמו קבלה מקדמונים שאכל מעץ החיים וחי לעולם, שנכנס חי לגן עדן, ותולדותיו גם כן להיות שממנו יצא חוטר מגזע ישי היינו מלך המשיח שיבולע המות לגזע בימיו על כן לא נאמר בהם המיתה".

איני יודע לאיזה 'רז"ל' כיון, וכמובן שלא שאב מהמקורות הנ"ל, שהרי הוא קדום בזמן לכל הספרים הנ"ל. אך כבר העיר עליו ב'אור ישראל' יא הנ"ל, ובעקבותיו מהדיר האגד"כ בהגהות הצבי והצדק, שאין בדבריו זכר לשמועות הנ"ל בדבר המפגש עם שלמה המלך, ובפרט שלרוב המקורות הנ"ל הרי לבסוף כן טעם שם בן נח טעם מיתה.

הארם הטמון בסיפור זה

בקראי לראשונה את המעשה הנפלא הזה בספר הילדים, כשלצידו מופיע איור של שם בן נח הישיש האומלל משוחח עם שלמה המלך, גמלאתי רחמים על בחיר בניו של נח הצדיק, שכל האומה הישראלית יצאה מחלציו, [עד שאפילו השנאה לעם עולם מתייחסת כשנאה אליו- אנטישמיות], מייסד הישיבה הראשונה בתבל 'בית מדרשו של שם ועבר', שלימד תורה את האבות הקדושים, אוי לו! שכך עלתה לו באחרית ימיו, להיות יושב בטל במשך אלפי שנים, עומד ומצפה ברוב בטלה ושיעמום ומתחנן למותו. תמהתי אז מאוד, מדוע חדל למסור שיעוריו, ואף אם הונח לבדו במדבר יכל לשנן בע"פ את תורתו, ואף אם נחלש ושכח תלמודו, למה לא מצא תכלית לחייו באכילה לשם שמים, ויחוד יחודים עילאים במעשיו ודיבוריו, כמנהג הצדיקים ועובדי ה' בדורות אחריו.

פליאה נוספת נתעוררה אצלי בעת קריאת בדותה זו, הן נכתב בפרשת בראשית שחשש הקב"ה 'פן ישלח האדם ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעולם', ולמנוע זאת העמיד

הקב"ה למשמר את הכרובים ולהט החרב המתהפכת. א"כ כיצד הצליחו ילודי אשה, שם ושלמה המלך לעקוף שמירה זו.

ימים התהלכתי ובראשי מנקרות תמיהות אלו, ונוסף להם, כיצד יתכן ששם הצדיק לא ידע כלל ממציאות אברהם אבינו, הרי סיפרו בחידור שרש"י [וכן במדרשים כמובן], מביא על פגישת אברהם עם מלכי צדק, שהוא היה שם בן נח, ורבה ביקרה בבית מדרשו כדי לדרוש את ה', ואיך יתכן שמצדיק זה נעלמה עובדת יצירת עם ישראל, קבלת התורה, ובנין בית הבחירה, תכלית הבריאה, עד שגילה לו שלמה רזים אלו?

אזרתי עוז לשאול את אאמו"ר הגאון שליט"א, והוא הסביר לי בעדינות, כפי שמותר להסביר לילד קט, כי מעשיה זו בדויה היא ונסתרת ממקרא מפורש [בראשית יא, יא] ויחי שם אחרי הולידו את ארפכשד חמש מאות שנה, והראני בסדר הדורות: "שם נולד בשנת אלף תקנ"ח, וחי ת"ר שנה... ונתנבא ת' שנה ולא קבלו ממנו". "שם מת ב"א קנח... נ' לחיי יעקב". תמיהתי גדלה אז, וזעמתי בתום ילדותי על חולם החלום הזה נגד פסוק מפורש.

בקובץ אור ישראל הנ"ל האריך בפליאות וסתירות רבים שיש על סיפור זה ממקורות חז"ל הנאמנים, אלא שלא העיז להסיק את המסקנה הפשוטה הנדרשת, לבטל במחי יד בדויה זו.

ברור לכל בר דעת, שאם על כף המאזניים מונחים, מחד, מהלך חייו הקדושים וגמול מעשיו הטובים של שם בן נח, ומאידך, מידת חוש הביקורת של אי אלה מחכמי ישראל שהעתיקו מעשיה זו, עלינו להתריע ולהצביע על כל מאמרי חז"ל המתארים את שם בן נח כראש המאמינים ומוסרי התורה לאבות הקדושים, ולבטל כליל שטויות אלו.

מקורות סיפורים אלו

לאחר שנים אמר לי הגאון הנפלא רבי דוב צבי רוטשטיין זצ"ל מירושלים, אשר שהה תקופה בספריית הואתיקן לצורך עבודתו על תורת הרי"ף, וכתוצאה מכך היה בקי בהרבה סיפורי אגדות העמים וכתבי חכמי וכמרי האומות, שמרבית הסיפורים הבדויים האלה ודומיהם, שרבים מהם בלולים בזימה וניאוף, מקורם טמא בספרי אגדות האומות, והומצאו ע"י כמריהם, כדי לטמטם את המון שומעיהם הנבערים, וכללו בהם זוהמה נוראה כדי להצדיק מעשיהם הנלוזים. [לבקשת הגאון הנ"ל, פרסמתי בזמנו בקובץ 'מעיינות החסידות' בני ברק אדר תשנ"א, שהסיפור המגעיל שכאילו סיפר הרה"ק משפאלע על האחים הקדושים הרה"א מליז'ענסק והרה"ז זיע"א, כאילו ראו באכסניה אנשים שכושפו ונהפכו לסוסים, וא"א להעתיקו מפני הזוהמה שבו, מודפס בפולנית בין שאר סיפורי בתי המרוח הפולניים על אחד מקדמוני כומריהם, וד"ל].

סממנים ערביים בסיפור זה

ואכן בגירסא הראשונה של הסיפור על שם בן נח, עדיין מצויים סממני האגדות הערביות ותיאוריהם על גז עדז.

א, גן עדן הוא גשמי שניתן להכנס אליו באמצעות רכיבה על נשר.

ב, 'עץ החיים' שבתוך גן עדן, מוחלף ב'מעיינות החיים', הנובעים שם.

ג, לערבים לא ידועה קבלת חז"ל ששם הוא שלימד תורה את שלשת האבות, ולכן יכולים הם להטיל על שלמה את התפקיד ל'הודיע' לשם שיצא מחלציו אברהם, ולהסביר לו מהי התורה.

ד, מסיבה זו נשאר שם עד היום הזה חי במערה, למרות שאצל יהודים כבר בתקופת הגאונים מצביעים על מקום קברו ליד דמשק.

נראה בעליל שמחמת קשיים אלו ואחרים, שופר הסיפור ושופץ במשך השנים כדי שיתקבל גם על לב היהודי הידען. בגירסאות המחודשות כבר נעלמו מעיינות החיים והנשר, ואף שאיפת שלמה לחיות לעד וביקורו בגן עדן, וכן עובדת אי ידיעת שם בן נח מקיומו של אברהם. ועוד היד המשפרת נטויה, וגורמת במהדורה המאוחרת להוספת תפילתו של שלמה [או תיקוניו] להביא לפטירתו בשעה טובה של שם וקבורתו בארץ הקודש.

נסיעת משה ויהושע אחר יתרו לאלג'יר [!!]

'מדרס' מעניין מעין זה, היה מקובל בקרב יהודי מרוקו ואלג'יר, ונדפס ממקורות יהודיים בצרפתית וערבית, מצאתי באמצעות תוכנת 'אוצר החכמה' בספר 'תולדות יהודי מרוקו' של א' שטאל, עמ' 27, והרי לפניכם הברותה בקיצור:

יתרו נעלם מביתו, גילו למשה משמים שהלך לבקש את מעיינות החיים, כדי שיחיי' לעד. נטל משה את יהושע ויצא לחפשו, ליד סלע הידוע עד היום בחוף הים ליד תלמסאן שבאלג'יר [אולי כדאי לארגן נסיעה לשם!!], אכלו חצי דג, שארית הדג שהושלכה למים, נגעה במעיינות החיים, וחזר הדג וקם לתחיה והוליד דורות של דגים ששמם עד היום הזה 'דג משה רבינו', דג זה נראה כמי שיש לו רק עין אחת וחצי ראש. עד היום אוהבים יהודי מרוקו לאכול דג זה.

קבר יהושע בן נון בתלמסאן [!!] שבאלג'יר

המשך הסיפור מפתיע יותר – עיין שם באריכות ותרווה נחת:

סמוך למקום זה נמצא קבר 'סידי יהושע', הלא הוא יהושע בן נון, שכנראה מת במהלך מסע זה, ניסים רבים נעשים למשתטחים על קבר זה. גם המוסלמים מאמינים בסיפור זה ובנו מסגד על קברו ואוסרים על היהודים להשתטח על קברו, יהודים בכל הדורות חירפו נפשם להשתטח על קבר זה, וליטול מעפרו לסגולה, וזכו לראות ניסים ונפלאות. גם המשתטחים על קבר נון אביו הנמצא גם הוא באיזור זה נושעים. עונשים נוראים נענשו אלו שהעזו לפקפק ולומר שיהושע אינו קבור שם.

חבל רק שבספר הנ"ל לאחר שהביא את כל המקורות היהודים בערבית וצרפתית בעניין לסיפור זה, מציין ש'מדרס' קדוש זה מקורו טמא, שנדפס בחלקו בפרק י"ח מהקוראן!! –